

TIHANY

TÖRTÉNELMI EMLÉKHELYEK • MŰEMLEKEK
TERMÉSZETI ÉRTÉKEK

TIHANY TÖRTÉNETE

A Balaton – Közép-Európa legnagyobb sekély vizű tava – tektonikai süllyedésekkel keletkezett mintegy 25 ezer évvel ezelőtt. Ebbe nyúlik be a Tihanyi-félsziget, amely a tavat két medencére osztja. A mediterrán táj markáns képét a vulkanikus erők évmilliókkal ezelőtt alakították ki, amelyről napjainkban a két óriási méretű kalderra tanúskodik. E krátermaradványokban alakult ki a Balaton vízszintjénél magasabban fekvő két lefolyástalan tó, a horgászok kedvelt helye a Belső-tó és a vízimadarak paradicsoma a Külső-tó.

A vulkanikus utótevékenység során feltörő hőforrások több mint száz gejzirkúpot formáltak a félsziget területén, közülük legszebb az Aranyház, aminek fehér sziklái napfényben pompázó aransárga zuzmó borítja.

A geológiai érdekességek mellett a ritka növények és állatok élőhelye is a félsziget, amit 1952-ben – Magyarországon elsőként – tájvédelmi körzettel nyilvánítottak.

A félsziget területén feltárt régészeti leletek igazolják, hogy azt már az őskor óta emberek lakták. A bronzkor, a vaskor és a római kor népei különösen kedvelték ezt a víztől védett helyet. A római-

ak Lacus Pelsonak nevezték a Balatont, amelyen Tihanynál vízi átkelőhely is volt.

A középkorban történt a mai Tihany település őseinek a megalapítása, amikor 1055-ben I. András király itt építtette meg a királyi család temetkezőhelyét és föléje monostort, amelybe bencés szerzeteseket telepített. Ezzel vette kezdetét a bencés apátság élete. A 13. századtól az apátság konventje oklevelek kiállítására feljogosított hiteles hely (locus authenticus) volt.

A 16-17. századi török háborúk idején várrá alakított monostor elpusztult, de a 18. században barokk stílusban újjáépült, s azóta a félsziget keleti ormán, a Balaton felett, Tihany ősi jelképe. Néhány éve ismét a bencés szerzetesek a barokk apátság tulajdonosai és a Bencés Apátsági Múzeum fenntartói.

Tihany nemcsak a Balaton, de Magyarország gyöngyszeme is, az 1960-as évek óta hazai és külföldi turisták által tömegesen látogatott hely. Vonzereje elsősorban az apátsághoz kapcsolódó történelmi és kulturális emlékek, valamint az egyedülálló természeti környezet ötvözve a Balaton kínálta felüdüléssel.

TÖRTÉNELMI EMLÉKHELYEK

1. Óvár

Az Óvár nevű hegy ovális alaprajzú földsáncrendszere a bronzkor végén és a korai vaskorban épült fel. Ez a Balatonvidék legépebben fennmaradt és legnagyobb földvára. Háborús körülmények között a környék népének biztos menedékhelye, s egyben fejedelmi székhelye is volt.

2. Halomsírok

Az Óvár déli lejtőjén - az autóparkoló helyén és a környékén - a földvár fejedelmeinek sírjai fölé mészkőből és földből több méter magas halmot emeltek. A halomsírok egy részét az 1970-es évek elején feltárták, a hamvasztásos sírokban agyagedények cserepeit, bronz ékszermaradványokat és megszenesedett búzaszemeket találtak.

3. Remetetelep (Barátlakások)

Az Óvár keleti oldalában, a sziklafalban a 11-14. század között ortodox görög szertartású remeték vájták ki celláikat, kápolnájukat és ebédlőtermüket keleti típusú laura-rendszer szerint. Ez a Kárpát-medencében, sőt Közép-Európában az egyetlen, aránylag épségben maradt remetetelep, helyi neve barátlakások. A remeteteleptől nem messze található Tihany egyetlen forrása, amit korábban Orosz kútnak, ma Ciprián-forrásnak hívnak.

4. Kálvária

1926-tól kezdve néhány év alatt közadakozásból épült meg az ország legszebb 20. századi kálváriája. A Krisztus kínszenvedését és keresztútját jelképező, feliratos és bronz domborműves kőből készült stációit, sztéléit, a történelmi Magyarország vármegyéinek és szabad királyi városainak nevében állították fel. A délre lejtő domboldal tetején épült fel Krisztus kőkeresztje, a háttérben pedig gejzirites mészkőtömbökből épített „hármashalom” és IV. Károly magyar király bronztablája.

TIHANY

A Kálvária építményeit 1960-ban leromboltatták. 1992. március 28-án ünnepélyesen elhelyezték az újjáépítendő kálvária alapkövét. 1998-ban kezdődtek meg a munkálatok, majd 2000. október 15-én adták át az addig elkészült új stáció-oszlopokat, és az ideiglenes felállított három fakeresztet. A IV. Károly Kálvária Alapítvány azóta is szívesen fogadja az adományokat.

5. Visszhang

A Kálvária mellett keletre fekszik. A legrégebb balatoni útikalauzban, 1848-ban azt írják, hogy a füredi vendégek

Tihanyba kirándulnak visszhangot hallgatni, mert a templom fala a Visszhang-dombon gyorsan elkiáltott 15 tagú mondást is tisztán elismétli. A jeles költők által is megénekel tihanyi Echo az 1960-as évektől fokozatosan gyengült, de szélmentes, csendes időben, különösen este, ma is hűségesen ismétli szavainkat.

6. A templom és környéke

A keresztény uralkodók jogszokásának megfelelően 1055-ben I. András király monostort és családi temetőhelyet alapított Tihanyban. A monostori élet az 1500-as évek közepén szűnt meg, mivel a monostor helyén a törökök elleni védekezésül végvárat építettek, amit a törökök soha nem foglaltak el. A kuruc időkben lerombolt vár helyéről, alaprajzáról részletes leírás nincs, a Visszhang-domb és a templom közötti sétány őrzi Pisky István várkapitány nevét. A monostor és az apátsági birtokok 1716-ban kerültek a Pannonhalmi Főapátság-hoz, a mai monostor együttes építése 1754-re fejeződött be.

TIHANY

A Pisky sétányról megcsodálható a Balaton legszebb kikötője, a Káli Nagy Dezső tervei által 1909-1911 között épült karcsú ívű móló.

7. Nyársas-hegy

Az egykori középkori vár alatt levő Nyársas-hegy nevét onnan kapta, hogy a vár katonái itt húzták karóba – nyársalták fel – a magyar lányokat rabló, parasztokat sanyargató törököket.

8. Akasztó-domb

A hegy neve onnan ered, hogy Zsigmond király 1714-ben pallosjogot adományozott az apátságnak gonosztevők elfogására, elítélésére és kivégeztetésére. A bitófát ezen a helyen állították fel.

Az Akasztó-dombhoz kötődik a csak Tihanyban űzött halfogási mód a „látott hal”, a garda halászata. A hegytetőről a halászkompanyia egy-egy tagja, a „hegyen-járó” figyelte a gardacsapat vonulását, s jelzéseivel innen irányította a vizen várakozó hálóvetésre kész társait.

9. Újlaki templomrom

A félsziget déli csúcsánál, révhez közeli egykori révészfalú emléket őrizi a templomrom, az egyenes záródású szentély fala ma is áll.

10. Apáti templomrom

A Tihanyi-félszigeten hajdan három településből a kettő Árpád-kori község – Újlak és Apáti – a török időkben elpusztult, helyüket és emléküket egy-egy templomrom őrizi. Az apáti templomrom a félsziget északi bejáratánál található, a 12-13. században épült, felújított állapotban megtekinthető.

MŰEMLÉKEK

1. Bencés Apátság barokk temploma

Lécs Ágoston apát irányításával megépített barokk templom magyarországi viszonylatban közepes méretű. 46 méter hosszú, 16 méter széles, tornyainak magassága 34,5 méter. A templom belső berendezését Sebastian Stulhoff faszobrász és műbútorasztalos készítette 1754-1779 között.

A berendezések és a fából faragott aranyozott szobrok a közép-európai barokk művészet kiváló alkotásai. Ezeket méltón egészítik ki az 1889-90-ben végzett restaurálás során Lotz Károly, Székely Bertalan, Deák-Ébner Lajos által festett mennyezeti faliképek. A templombelső újbóli felújítása 1996-ban fejeződött be, miután 1994-ben visszakerült a Bencés Apátság tulajdonába, s még ugyanebben az évben megkezdődött a kolostor környékének teljes felújítása.

Bencés apátsági múzeum a templommal egyidőben épült rendházban kapott helyet. A négyszögletes egyemeletes épület-tömb a templom déli falához csatlakozik, az épületszárnyak négyzetes alakú belső udvart zárnak körül.

A rendházban lakott Magyarország utolsó uralkodója Habsburg IV. Károly király és Zita királyné, mikor az antant hatalom 1921. október 26-31. között az apátság épületébe internálta, mielőtt Madeira szigetére száműzték.

2005-ben ünnepelte 950 éves jubileumát a bencés apátság, mely nyaranta hangversenyeknek, tavasztól-őszig pedig kiállításoknak, kulturális rendezvényeknek ad helyszínt. A múzeumban rendszeres időszaki kiállítások láthatók.

TIHANY

2. I. András kriptája

I. András király által, 1055-ben – a monostor alapításával egyidejűleg – épített háromhajós román csarnokkripta az egyetlen korabeli épségben fennmaradt magyarországi királyi temetkezőhely. A kriptában nyugszik az 1060-ban elhunyt király. Itt található az apátság alapítólevelének másolata, mely egyben a legrégebbi nyelvi emlékünk.

3. Református templom, harangláb

A református templom 1793-ban épült, egyszerű téglalap alaprajzú építmény, ettől nyugatra emelkedik a négy fehér pilléren álló zsindegyel fedett, ma is használt harangláb.

4. Egykori apátsági borospince, prészház

A Balaton-felvidéken már a rómaiak is termeltek szőlőt. Tihany már a monostor alapításakor jelentős bortermelő hely lett, s mind a mai napig az. Az apátsági birtokon termett szőlő feldolgozására, tárolására építették 1822-ben a Belső-tó északi partján az egyedülálló, kettős kereszt alaprajzú dongaboltozatos pincét és a klasszicista stílusú prészházat. A pincében ma is kitűnő tihanyi bort tárolnak.

TIHANY

5. Egykori apátsági magtár

A 19. században épített magtár (granarium) a község legnagyobb tömegű épülete. A kétemeletes, durva vakolású épületet, a helyi szokásoknak megfelelően, sima fehér szalagok, ill. ablakkeretek tagolják. A felújított épület ma a község művelődési háza.

6. Egykori apátsági községkocsmá

A 19. században épített kocsmá-fogadó a közösségi élet fontos helyszíne volt a faluban. Átalakítását követően ma is a turisták kedvelt helye a Fogas Csárda.

7. Egykori apátsági orvos lakóháza

A mai posta épülete régen az apátsági orvos lakóháza volt. A 19. században épült, szerény, földszintes klasszicizáló épület 1-3-1 ablaktengellyel, a középső 3 ablak enyhe rizalittal kiemelve, ezt a 4 széles falpillér hangsúlyozza.

8. Egykori Sport Szálló

A hajóállomáson 1923-ban épült Sport Szálló. Ma sajnálatos módon elhanyagoltan látható a Fürdőtelep egykor legszebb épülete, melyet szépen gondozott árnyas park vesz körül.

9. Egykori apátsági majorság

A Tihanyi apátság birtokain a 18. század óta alloidalis gazdálkodás folyt. A korabeli majorság épületei az 1830-as években épültek a Belső-tó falu felé eső partján. Ma is eredeti állapotában látható a juhodály és a 11 pár pilléren nyugvó lábas pajta, itt nyaranta a Képzőművészeti Akadémia hallgatói dolgoznak.

A marha-, tehen-, borjúistállók felújított épületeit a Kőrösi Csoma Sándor Alapítvány kulturális- és turisztikai célra hasznosítja. Az egykori cselédház ma felújított lakóház.

10. Balatoni Limnológiai Kutatóintézet

A Balaton-kutatás és kísérletes biológiai kutatás céljára hozták létre 1927-ben az intézetet. Az ennek helyet adó - Kotsis Iván tervei alapján - 5 pavilonból álló épületegyüttes 1926-27-ben épült.

11. Habsburg József főherceg nyaralókastélya

A mintegy 2 ha-os parkban álló gyönyörű épületet szintén Kotsis Iván tervezte, 1924-25-ben épült, valamikor Habsburg József főherceg nyaralókastélya volt, ma szálloda.

12. - 20. A népi építészet emlékei

Tihany középkori eredetű, hagyományos kultúrája az 1950-es évekig élőnek mondható. A vár, ill. az apátság birtokain dolgozó tihanyi lakosok jellemzően szegények voltak, ez építészetükben is megmutatkozott. Gyakran egy telken több egyszoba-konyhás zsellérházat is építettek. A házakban jellemzően középen volt a füstös konyha - a fűstkémény nélküli háztetőn és az ajtón távozott - amit a 19. században felváltott a szabadkéményes, füstelvezetésű konyha. A konyha mellett volt egy szoba, a másik oldalon a kamra, pajta és istálló. A konyhában kemencével, a szobában ún. szemes cserépkályhával fűtöttek. A házak fala sövényfonású tapasztott fal, fehérre meszelve és sárba rakott jellegzetes szürke színű tihanyi bazalttufa kőfal, fedele nád. Bútorzata több korosztályt kiszolgáló keményfából készült. A számos műemlék jellegű házból ma eredeti állapotban, berendezve látogatható a Pisky sétányon az ún. parasztgazda háza, és a halászcéh háza, a Batthyány J. utca végén a fazekasház, a többi védett ház ma is lakott vagy egyéb turisztikai célokat szolgál.

A TIHANYI- FÉLSZIGET rétek

1. Nyereg-hegy
2. Csúcs-hegy
3. Gejzírmező
4. Aranyház
5. Kiserdő-tető
6. Óvár
7. Barátlakások
8. Hajóállomás
9. Rév

Történelmi emlékhelyek

1. Barátlakások
2. Apáti templomrom
3. Újlaki tempomrom

- 1. Polgármesteri Hivatal
- 2. Orvosi rendelő
- 3. Posta
- 4. Bencés Apátság múzeuma
- 5. Tourinform
- 6. Babamúzeum
- 7. Skanzen
- 8. Tihany Tourist
- 9. Gyógyszertár
- 10. Balatontourist

Történelmi emlékhelyek

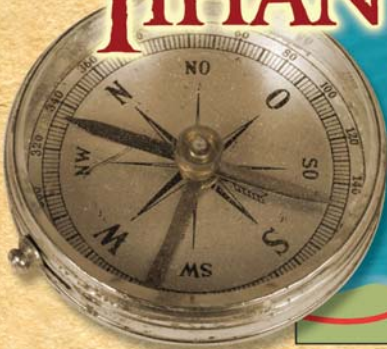
- 1. Óvár
- 2. Halomsírok
- 3. Kálvária-domb
- 4. Visszhang-domb
- 5. A templom és környéke
- 6. Nyársas-hegy
- 7. Akasztó-domb

Műemlékek

- 1. A bencés apátság barokk temploma
- 2. András király kriptája
- 3. Református templom és harangláb
- 4. Egykori apátsági majorság
- 5. Egykori apátsági magtár
- 6. Egykori apátsági községekocma
- 7. Egykori orvos lakóháza
- 8. Egykori Sport szálló
- 9. Balatoni Limnológiai Kutatóintézet
- 10. Habsburg József főherceg nyaralókastélya
- 11. Népi lakóház - Batthyány u. 22.
- 12. Népi lakóház - Halász köz 4.
- 13. Népi lakóház - Visszhang u. 15.
- 14. Népi lakóház - Kossuth u. 19.
- 15. Népi lakóház - Kossuth u. 20.
- 16. Népi lakóház - Kossuth u. 55.
- 17. Népi lakóház - Petőfi S. u. 1.
- 18. Népi lakóház - Csokonai u. 35.
- 19. Népi lakóház - Dózsa Gy. u. 10.

TIHANY

Visszhang-domb

Attila-tomb

Arpád u.

Visszhang u.

Batthyány u.

Halász k.

Váralfa u.

Klebelsberg Kuno u.

Kis-öböl

I. András tér

Kiss u.

Kossuth u.

Posta köz.

Petőfi S.

Csokona u.

Dozsa Gy. u.

Major u.

Fűrdőtelepi u.

ő-tó

Balaton

Aranyház u.

Rendeskö u.

Aranyház u.

7

Akasztó-domb

A TIHANYI-FÉLSZIGET TERMÉSZETI KINCSEI

A Tihanyi-félsziget számos vonatkozásban egyedülálló nemcsak hazánkban, de Európában is. Különleges földrajzi helyzete, kialakulásának sajátosságai, mai tájképi megjelenése, földtani és történeti emlékei, ritka növény- és állatfajai mind-mind a legszebb és legféltettebb kincseink közé emelik.

A természetet kutató és védő szakemberek számára a Tihanyi-félsziget értékei régóta ismertek. Itt alakult hazánk első tájvédelmi körzete 1952-ben. A Tihanyi Tájvédelmi Körzet később észak felé bővült, majd 1997-ben része lett az akkor megalakuló Balaton-felvidéki Nemzeti Parknak. A természeti értékek európai szintű elismerésére 2003-ban került sor: az Európa Tanács a védett természeti területek Európa Diplomáját adományozta a félszigetnek. Az ötévente felülbírálásra kerülő elismerést hazánkban harmadikként vehettük át, a Szénás-hegyek Fokozottan Védett Terület és az Ipolytarnóci Ősmaradványok Természet-

védelmi Terület után, s Európában is ugyancsak rangos a diplomás területek listája. A félsziget természetvédelmi kezelője a Balatoni Nemzeti Park Igazgatóság.

A cél kettős: bemutatni és megvédeni. Az ellentmondás feloldható, a megoldás az Önök kezében van. Kérjük, tartsák be a korlátozásokat, melyeket e kiadványban is közzéteszünk!

A FÉLSZIGET KIALAKULÁSA, ÉGHAJLATA

A félsziget alapját a Pannon-tengerből származó üledékek, homok- és agyagrétegek alkotják. E fossziliákban gazdag kőzetből mosta ki egykor a Balaton a *Congeria*-kagylók héjának maradványát, mely aztán „kecskeköröm” néven vált híressé. (1.kép)

1

A pannon üledékek fölött különböző vastagságú vulkanikus rétegek fekszenek, ezek teszik ki a félsziget fő tömegét. A mintegy hét millió évvel ezelőtt működő tihanyi tűzhányóból azonban nem történhetett lávaömlés, mivel a kőzetolvadék még a felszínre érése előtt vízzel átitatott üledékkel találkozott. A keletkező gőz hatalmas robbanásokat okozott, kisebb-nagyobb kőzetdarabokat, port és hamut repítve a levegőbe (un. Surtsey-típusú vulkanizmus). Az első kitörési fázisban a robbanások nagy mélységben zajlottak, így a bazaltdarabkák mellett szilur fillit és perm-i vöröshomokkő szemcsék is kilöködtek, s a félszigetre jellemző szürkésbarna bazalttufa a leülepedő kőzetszemcsékből állt össze. A kirepülő nagyobb darabok, „bombák”, a még puha üledékbe csapódva apró krátereket képeztek. (2.kép)

A későbbiekben további két fajta vulkáni működésre – Stromboli és Hawaii típusúra – is sor került, így aztán a tűzhányók jelentős mértékben hozzájárultak a terület változatosságához. A félsziget peremén végigfutó magaslatok tulajdonképpen az egykori kalderaperemek maradványai, s a kitörési centrumok, a kráterek helyén kialakult lefolyástalan medencékben beltavak víztükre csillog. A változatos összetételű és szemcseméretű bazalttufa-rétegek a későbbi kéregmozgások miatt összetöredeztek, elmozdultak, kibillentek eredeti helyzetükből, s formagazdságukat tovább növelte az erózió, különösen a szél pusztító munkája. A festői szépségű alakzatok a félsziget számos helyén geológiai feltárásként bukannak elénk, s nemcsak a földtan szakértőit kápráztatják el.

2

TIHANY

A tűzhányók tevékenységét a későbbiekben hévforrásos utóvulkáni működés követte. A tektonikus repedések mentén a mélybe szívargó vizek a lassan kihűlő magma hőjének hatására felmelegedtek, s vulkáni gázokkal, főként szén-dioxiddal és kén-hidrogénnel keveredtek. A felfelé áramló agresszív gőzök az idősebb kőzetekből (mészkőből és homokkőből) karbonátot, kovát oldottak ki, melyet aztán a felszínen, a hirtelen nyomás- és hőmérséklet-csökkenés következtében leraktak. Az így kialakuló, igen változatos szerkezetű és összetételű mészkövet gejziritnek nevezik, s ebből a kőzetből épülnek fel a Tihanyi-félsziget híres gejzirkúpjai. (3.kép)

A félszigeten hajdan százötvennél is több lehetett belőlük, mostanra 60-80 körül lehet a számuk. Többnyire csoportosan helyezkednek el, vagy egy-egy geológiai törésvonal mentén alkotnak hullámos gerinceket. A gejzirit ellenállóbb a bazalttufánál, így a félsziget legmagasabb részei azok maradtak, melyeket sapka-

ként borít a forrásmészkő: a Csúcs-hegy, a Nyereg-hegy, de – nyilván nem véletlenül – egy gejzirit-tömbre épült a Tihanyi Bencés Apátság épülete is. A bányászat vagy az erózió miatt néhol feltárultak a belső, nagyobb üregek, ilyen a Csúcs-hegy barlangja, vagy az apátság melletti Forrás-barlang.

A félsziget éghajlatában jelentős szerephez jutnak a dél-európai, szakszóval szubmediterrán vonások, melyeket

kiegészít a Balaton víztömegének szélsőségeket csökkentő, kiegyenlítő hatása. A tavasz lassan melegedő, emiatt a késői fagyok hatása kisebb, aztán a nyár forró és száraz, a sötét színű sziklák és talajok miatt helyenként nehezen elviselhető a hőség. Az ősz többnyire csapadékkal köszönt be (ez is a szubmediterrán éghajlat hatása), és csak lassan, késve távozik. Az igazán hideg és havas tél csak a balatoni jégtakaró kialakulása után köszönt be.

SÉTA A FÉLSZIGETEN: A BALATON-PART ÉS A BOZSAI-ÖBÖL

A félsziget partvonalából a természeteshez leginkább hasonló állapotban a délnyugati oldal, különösen a Gurbicza alatti résztől a révig terjedő szakasz maradt meg. Sajkodnál és a Bozsai-öbölben a part ma is természetes állapotát őrzi (4. kép).

A Bozsai-öböl a Balaton egyik utolsó, csaknem háborítatlan nádas öblözete. A nádas belső szegleteiben fehér tavirózsa (*Nymphaea alba*) díszlik. Az öblöt a part felől kaszálók, rétek, láp-rétmaradványok kísérik, rajtuk mocsári kosbor (*Orchis laxiflora*), keskenylevelű gyapjúsás (*Eriophorum angustifolium*) és szibériai nőszírom (*Iris sibirica*) virít, sok más növényritkaság társaságában.

A nádas ritka madárfajok egész sorának nyújt költési lehetőséget, így a nádas kora tavaszi első énekesének, a sitkének, majd a nyári lúdnak (*Anser anser*) és a barna rétihéjának (*Circus aeruginosus*) is. A háborítatlan part jégmadaraknak (*Alcedo atthis*) és vidracsaládoknak (*Lutra lutra*) ad otthont, telente padig gyakran feltűnik egy-egy réti sas (*Haliaeetus albicilla*) is.

AZ APÁTI-HEGY

Ez a kalderaperemnek a Külső-tóhoz legközelebb eső egysege, keleti oldalán meredeken, bazalttufa sziklákon keresztül esik a térszín a tóig. A sziklaalakzatok a szél pusztító munkájának nyomát viselik. A félsziget belseje, a Külső-tó, a Belső-tó és az ősközség, a háttérben pedig Balatonfüred látványa nyújt maradandó élményt. Északi oldalán látható a helyreállított Apáti-templomrom, jelezve az egykori Apáti település helyét.

Az Apáti-hegy a félsziget egyik legértékesebb élőhelye. A hegytetőn a részben másodlagos gyepekben egész sor mediterrán-szubmediterrán növény él, köztük a vetővirág (*Sternbergia colchiciflora*) (5.kép), az őszi csillagvirág (*Scilla autumnalis*), a borzas szulák (*Convolvulus cantabricus*), a hártvány galambbegy (*Valerianella pumila*). Több árvalányhaj-faj (*Stipa* sp.) „tollai” lebegnek a szélben, tövükben töviskés lucerna (*Medicago rigidula*) és törpe nőszírom (*Iris pumila*) bújik meg.

TIHANY

A keleti oldal szikláin virít a cseh-tyúktarérj (*Gagea bohemica*), a pannon madárbirs (*Cotoneaster matrensis*) és a bokros koronafürt (*Coronilla emerus*). A délszaki klíma a rovaroknak is kedvező, a hazánkban ritka nagytermetű mediterrán kabócafajok ciripelésétől hangosak a nyári délutánok: az óriás énekes kabóca (*Tibicina haematodes*) (6.kép) és a mannakabóca (*Cicada orni*) is szép számban él itt.

Ezzel azonban még nincs vége az Apáti-hegy nevezetességeinek. Déli oldalán található ugyanis a félsziget egykori híres levendulásainak maradványa (7.kép). A levendulatövek telepítését 1924-ben kezdték, s a negyvenes

évekre közel száz hektáros ültetvény alakult ki. Az itt termett levendula olaja Európa-szerte híres volt, minősége túlszárnyalta a francia ültetvényekét. A későbbiekben mandulafákat is ültettek, a terület kettős hasznosításúvá vált.

Sajnos a hatvanas években felhagytak a műveléssel, s a levendulás java részét szőlővel telepítették be. A maradék mintegy húsz hektáron pedig megindult a természetes szukcesszió, a beerdősödés folyamata. A kilencvenes évek közepétől aztán a még „menthető” részeken, ahol levendulatövek még nagy számban éltek, a Nemzeti Park megkezdte a cserjék visszaszorítását. A fásszárúak rendszeres irtásával, legeltetéssel tartják fenn a régi

levendulást, s ma tíz hektárnyi hullámozó lila tengerben gyönyörködhet a látogató június-július fordulóján. A művelés felhagyása óta az eredeti növényzet részben visszatért. A levendulatövek között lejtősztyepp jellegű növényzet él, s együttesen egyedi, máshol nem látható élőhelyet alkotnak, számos értékes növény és állatfajjal. Ezen a területen virít a valószínűleg szintén egykori termesztésből kivadult gyapjas gyűszűvirág (*Digitalis lanata*) (8.kép), fokozottan védett növényfajunk.

A NYEREG-HEGY

A Nyereg-hegy a Csúcs-hegyet az Apáti-heggyel összekötő keskeny, sziklás gerinc, melyről csodálatos panoráma nyílik a Balaton-felvidék, a Balaton déli medencéje és a Bозsai-öböl felé, ellenkező irányban pedig a félsziget belsejére.

A félsziget egyik legértékesebb földtani képződménye ez az ék alakú hegygerinc. A bazalt-vulkánosság utóműködésének hatására forró víz áramlott az egykori felszínre. A kisebb-nagyobb melegvízi tavakban növénymaradványokat őrző tavi hidrokvarcit és vékony lemezes, kovás mészkő képződött. A mészkő lemezek szeszélyesen gyűrt formája az egykori víz- és kéregmozgások eredménye (9. a/b kép).

A CSÚCS-HEGY

A heves utóvulkáni tevékenység hatására egész sor gejzirkúp alakult ki a félszigeten, ezek egyike látható a Csúcs-hegyen (10.kép). A forráskúp és a feltörő forró víz vájta kürtő ma is szépen látható a félsziget legmagasabb pontján (235 m). A bazalttufára települt gejzirit „sapka” ellenállt a hegyet lepusztító erőknek, így alakult ki a jelenlegi érdekes forma. A kúpszerűen kiemelkedő sziklák lemezes hidrokvarcitből, kovás mészkőből és tömeges gejziritből állnak. A nyugati oldalon található forrásbarlangot a szájhagyomány Sobri Jóska, a híres bakonyi betyár barlangjának nevezi.

A SZARKÁDI-ERDŐ

A félsziget peremének hegyei nagyrészt erdővel borítottak, ezek legszebbje a délnyugati oldalon fekvő Szarkádi-erdő. Jellemző faállománya a cseres – kocsánytalan tölgyes, melybe molyhos tölgy (*Quercus pubescens*), virágos kőris (*Fraxinus ornus*), mezei juhar (*Acer campestre*) és mezei szil (*Ulmus minor*) elegyedik. Néhány külön-

leges tölgy is él itt, így olasz tölgy (*Quercus virgiliana*), ennek a molyhos tölgygel alkotott természetes hibridjei (*Quercus virgiliana* x *pubescens*), valamint a kocsánytalan tölgy egyik szárazságtűrő változata, a sokmagvú tölgy (*Quercus polycarpa*).

A gazdag cserjeszint alatt sok értékes lágyszárú növény él, köztük a védett bíboros kosbor (*Orchis purpurea*) és a nagyzezerjófű (*Dictamnus albus*).

A Szarkádi-erdő állatvilágának jellegzetes tagja a védett nagy hőscincér (*Cerambyx cerdo*), a szarvasbogár (*Lucanus cervus*), az éjszakai lepkék közül pedig a tölgyfa-szender (*Marumba quercus*) (11.kép). A mohos fatörzsek tövében rábukkanhatunk az apró termetű pettyes gőtére (*Triturus vulgaris*), a barna ásóbékákat (*Pelobates fuscus*) (12.kép) azonban csak éjszaka fedezhetjük fel, a nappalt a föld alatt töltik. A Szarkádi-

erdő jellemző hullófaja az erdei sikló (*Elaphe longissima*), természetesebb példányai a két méteres hosszúságot is elérhetik. A sokféle fafajból álló, vegyes korú erdő változatos élőhelyet kínál az énekesmadaraknak, nagy testű harkályfajok – fekete harkály (*Dryocopus martius*), szürke és zöld küllő (*Picus viridis*, *P. canis*) – készítenek odúkat a búbosbankák (*Upupa epops*) és seregélyek (*Sturnus vulgar*) nagy örömeire.

TIHANY

A sűrűben karvalyok (Accipiter nisus) (13.kép) vadásznak vilámgyorsan és vakmerően, éjszákánként pedig erdei fülesbaglyok (14.kép) suhannak nesztelenül. Napnyugta után mogyorós pelék (Muscardinus avellanarius) szaladgálnak diót keresve, a lombok között pedig apró durvavitorlájú denevérek (Pipistrellus nathusii) csaponganak, kihasználva a gazdag rovarvilág nyújtotta táplálékot.

A Szarkádi-erdő déli részén, a mai rév fölött található az egykori Újlak település templomának romja.

A GEJZÍRMEZŐ ÉS AZ ARANYHÁZ

A Szarkádi-erdő és a Belső-tó között elterülő Gejzírmező sziklaképződményei mintegy három millió évvel ezelőtt, a földtörténeti negyedidőszakban keletkeztek. A bazaltvulkánosságot követő vulkáni utóműködés során e területen működött a legtöbb

hévforrás. Az itt kialakult forráskúpok közül a legnagyobb az Aranyház-gejzír-kúp, mely nevét a tömegesen rátelepedett sárga színű zuzmóról kapta (15.kép). A kijelölt ösvény számos, a bemutatás céljára a cserjéktől megtisztított sziklaalakzathoz vezet el, találunk közöttük gomba alakút, egy másik alatt kis barlang-átjáró vezet át. Az utóvulkáni képződmények európai mércével mérve is kimagasló száma és különleges megjelenési formája volt az egyik döntő érv mellett, hogy a félsziget elnyerje az Európa Diplomát. A Hármashegy-i-kúp tetejéről csodálatos kilátás nyílik a Belső-tóra és az ősközségre, az Aranyház tövében pedig, egy régi pincében, kőzetbemutató látható.

A BELSŐ-TÓ

A Belső-tó közvetlenül a falu közelében található, csaknem kerek, víztükre nyílt. A Balaton szintjénél 26 m-el magasabban helyezkedik el, a vulkáni erupció lesüllyedt kalderájában. (16.kép) Egykor gazdag növény- és állatvilágáról volt híres.

Az elmúlt évtizedekben ázsiai növényevő halfajok betelepítésével az eredeti növényzetet teljes egészében kipusztították, s az ott fészkelő madarak a Külső-tóra telepedtek át. A táplálékul szolgáló növényzet eltűnése után aztán a betelepített halfajok is kipusztultak, s azóta a vegetáció lassan ismét megerősödik. A Belső-tó ma kedvelt horgászterület.

A Belső-tó partján egykor libákat legeltettek a tihanyiak, nemrégiben pedig egy kisebb szürke marha gulya került a tó déli oldalán húzódó legelőre. (17.kép) Az állatok ide telepítése több célt szolgál. A régi magyar háziállatok megőrzése éppúgy feladata a természetvédelemnek, mint a vadon élőké. Gazdaságossági, termelékenységi szempontoknak ezek a régi fajták már aligha tudnak megfelelni, megtartásuk mégsem öncélú, ezek a háziállatok is évszázados alkalmazkodás eredményeit hordozzák magukban. Képesek voltak fennmaradni és hasznot hajtani a legmostohább körülmények között. Rossz minőségű legelőkön, többlettakarmány nélkül, teljesen rideg tartásban is életképesek, téli táplálékukat akár a hó alól is kikaparják. Mindezek miatt kiválóan alkalmasak felhagyott legelők visszaállítására, elgyomosodott, vagy éppen savanyú fűvű lápterületek kezelésére. A tó nyugati partjáról nézve régmúlt időket idéz a táj: a magyar szürke gulya mögött a Bencés Apát-ság kettős tornya, melynek képe szélcsendes időben visszatükröződik a vízen. A szürkemarhák szépen kezelik a számukra bekerített legelőt, azon egész évben rövid, de sűrű a fű. Itt volt hát az ideje a másik fontos gyeplakó, az ürge visszatelepítésének. A munkára 2003 nyarán került sor, s az ürgeállomány azóta szépen gyarapodik.

A KISERDŐ-TETŐ

A félsziget központi részén, a Külső- és a Belső-tó között emelkedő kalderaperem-maradvány. A vulkáni működés során létrejött bazaltsziklákat a későbbi földrengések kibillentették eredeti helyzetükből. A szél a puhább kőzetanyagot elbontotta, a szilárdabb kötőanyagú rétegek azonban ellenálltak a pusztító erőknek. Így jöttek létre az itt látható „szélmarta sziklák” (18.kép). A hegy tetejét sziklagyep és pusztafüves lejtősztyepp borítja, oldalain cserszömörécés – molyhos tölgyes bokorerdő fut körül. Ősszel festői látványt nyújtanak a vörösre színeződő cserszömörécék, háttérben a Külső-tóval.

A KÜLSŐ-TÓ

A Külső-tó a félsziget egykori vulkánjának főkráterében keletkezett, erősen feltöltődött, sekély tó, a tengerszint felett 116 m magasságban (19.kép). Az 1800-as évek elején levezető csatornákat ástak, hogy a tó vizét az Aszófői-séden keresztül a Balatonba vezessék. A lecsapolt területet kaszálóként hasznosították. 1976-ban

19

az akkori természetvédelmi hatóság vette át a terület kezelését. A levezető csatorna lezárásával ekkor kezdődött meg a tó eredeti állapotának visszaállítása. Az azóta eltelt három évtized alatt a vízi növényzet teljesen visszafejlődött, s megjelentek a vizes élőhely jellegzetes állatfajai is.

Gazdag a vízhez kötődő rovarvilág, különösen sok ritka szitakötőfaj találta itt meg életfeltételeit. Nagyszámú kételtű és hüllő él a tóban, a mocsári teknős (*Emys orbicularis*) (20.kép) állománya kiemelkedő. A madarak közül a nyári lúd

20

(*Anser anser*), a bölömbika (*Botaurus stellaris*) (21.kép) vagy a barna rétihéja (*Circus aeruginosus*) hosszabb ideje költ itt, az utóbbi években pedig a nagykócsagok (*Egretta alba*), vörös és szürke gémekek (*Ardea purpurea*, *A. cinerea*) nagy költőtelepe jött létre.

21

AZ ÓVÁR

A félszigetet keleti oldalról határoló markáns gerinc, a Balaton felé néző festői bazalttufa-alakzatokkal, tetején fut végig a Balaton-környék legszebb vas-kori földsánc-maradványa. Az egykori földvár maradványai közelében un. pannon-gyepek találhatók, bennük tavasszal a hangyabogáncs (*Jurinea mollis*), a nagy pacsirtafű (*Polygala maior*) (22.kép) és a tavaszi hérics (*Adonis vernalis*) csoportjai, ősszel a csillag gerebcsin (*Aster amellus*) (23.kép) lila virágtömege díszlik. Itt él a hazánkban csak két helyen előforduló nyugati ajtós-csiga (*Pomatias elegans*) is.

Az Óvár keleti oldalán a 20 méter magas bazalttufa-sziklába vájt barlangok sorozata húzódik, ezek az un. Barátlakások. (24.kép) Egykor azok a bazilita szerzetesek készítették és lakták, akiket I. András királyunk felesége hozott magával a Kijevi Nagyfejedelemségből, Kr.u. 1050 körül. A cellacsoportokból ma már csak három látható, a többit az 1952. évi sziklaomlás betemette.

1994-ben a sziklafalat és a még meglévő cellákat stabilizálták, helyreállították. Az egykor itt élt szerzetesekről kapta nevét a félsziget egyetlen felszínre bukkanó rétegforrása, a közeli Orosz-kút. (Ma gyakrabban használják a Cyprián-forrás elnevezést.)

A LÓCZY LAJOS GEJZÍR-ÖSVÉNY

A Tihanyi-félsziget legszebb helyeit, látnivalóit keresi fel sorra a piros kereszt turista-jelzésű Lóczy Lajos sétaút vezető végig a kirándulókat. Indulópontja a Sajkod melletti Apáti-templomromnál van, innen az Apáti-hegyen, a Nyereg-hegyen és a Csúcs-hegyen keresztül a Szarkádi-erdőbe, majd a Gejzírmező és az Aranyház érintésével az ősközségbe vezet. Onnan a Kiserdő-tető – Óvár – Barátlakások útvonalon a tihanyi hajóállomásra visz. A sétaút természetesen szakaszonként,

részletenként is bejárható, a mellékelt térkép segít a csatlakozópontok megtalálásában.

A Tihanyi-félszigetet a rajta végigvezető Lóczy Lajos gejzír-ösvénnyel bemutató térkép a füzet középső lapján található.

A félsziget természeti értékeit képzett vezetők segítségével is megtekinthetik, szakvezetett túráinkról és erdei iskolai programjainkról a 30/382-7243-as, és a 30/491-0073-as telefonszámokon érdeklődhetnek, illetve jelentkezhetnek be.

A túrák és programok során a Nemzeti Park munkatársai mutatják be a félsziget történetét, élővilágát, természeti és kultúrtörténeti értékeit.

A Tihanyi-félszigetről további információkat

a Balatoni Nemzeti Park Igazgatóságától

[Csopak, Kossuth L. u. 16.

tel: 87/555-260, fax: 87/555-261,

honlap: www.bfnp.nemzetipark.gov.hu

e-mail: bfnp@bfnp.kvvm.hu), valamint a

Tihanyi Tájégség munkatársaitól

(Tihanyi Kutató-ház, Tihany, Pf. 5., tel.: 30/491-0073,

e-mail: bfnptihany@t-email.hu) kaphatnak.

A területen tartózkodásuk alatt kérjük a következőket betartani:

Gépkocsijukat hagyják a településen található parkolóban!

A településeken kívül csak a kijelölt útvonalakon haladjanak!

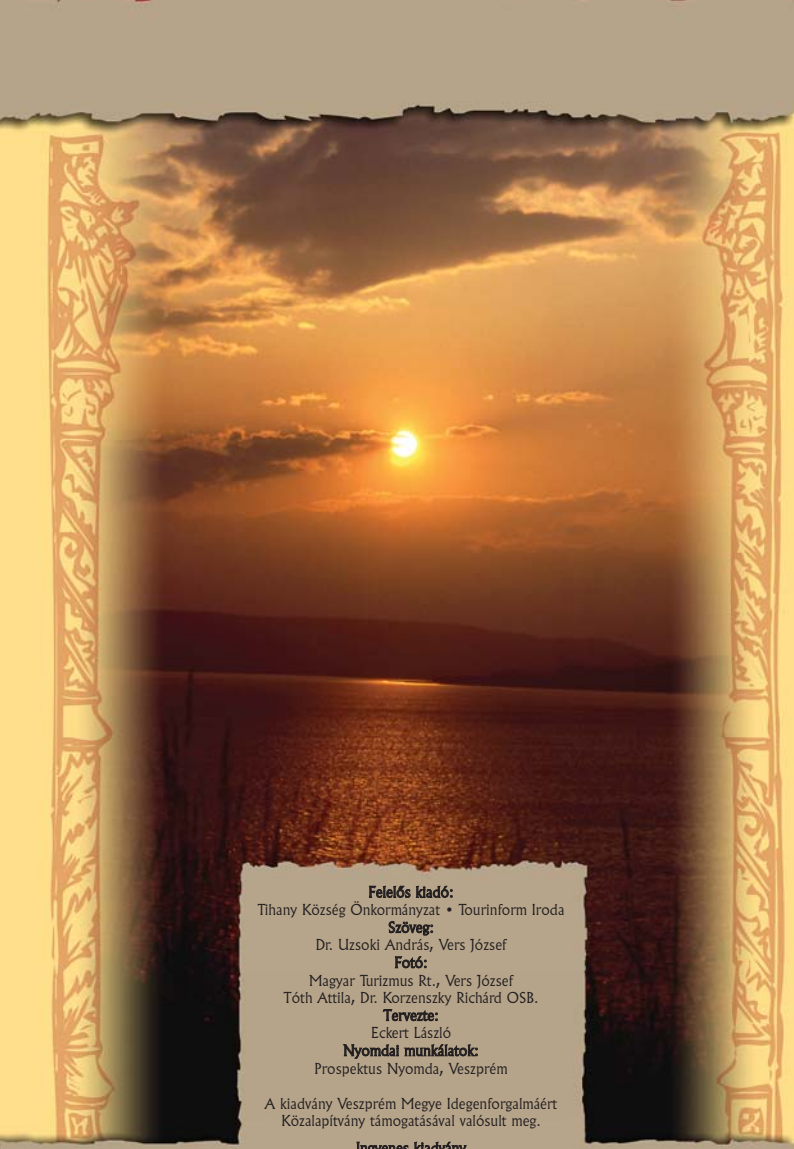
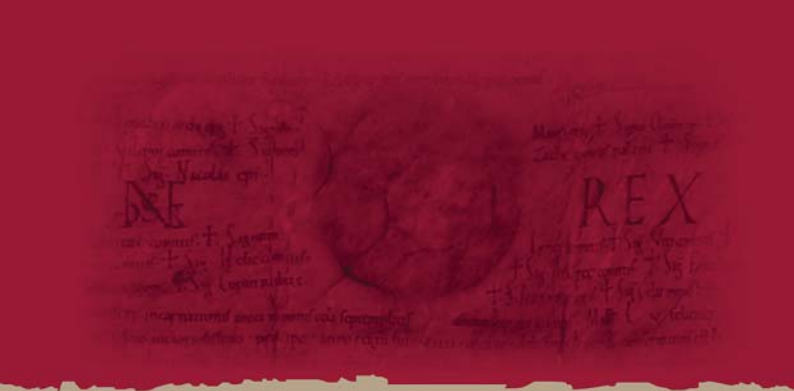
Semmilyen módon ne károsítsák a természeti értékeket, ne szedjenek virágot, ne gyűjtsenek köveket, állatokat!

Ne szemeteljenek: a feleslegessé vált papírt, hulladékot, műanyag palackot vigyék magukkal a településen kihelyezett szeméttárolókig!

Ha mindezt betartják, örömmel fognak ide visszatérni.

VESZPRÉM MEGYEI TOURINFORM IRODÁK

- Alsóörs** [szezonális: 06. 15. – 08. 31.] 8226 Strand sétány 1.
Tel./Fax: 06/87-575-000
E-mail: alsoors@tourinform.hu
- Badacsony** 8261 Park u. 6.
Tel./Fax: 06/87-431-046 • Tel.: 87/531-013
E-mail: badacsonytomaj@tourinform.hu
- Bakonybél** 8427 Pápai u. 7.
Tel./Fax: 06/88-461-476
E-mail: bakonybel@tourinform.hu
- Balatonalmádi** 8220 Városháza tér 4.
Tel./Fax: 06/88-594-080 • Tel.: 06/88-594-081
E-mail: balatonalmadi@tourinform.hu
- Balatonfüred** 8230 Kisfaludy u. 1.
Tel.: 06/87-580-480 • Fax: 06/87-580-481
E-mail: balatonfured@tourinform.hu
- Balatonkenese** 8174 Táncsics M. u. 24.
Tel./Fax: 06/88-594-645
E-mail: balatonkenese@tourinform.hu
- Balatonvilágos** 8171 Aligai út 1.
Tel./Fax: 06/88-446-034
E-mail: balatonvilagos@tourinform.hu
- Pápa** 8500 Fő u. 5.
Tel./Fax: 06/89-311-535
E-mail: papa@tourinform.hu
- Révfülöp** 8253 Villa Filip tér 8/b.
Tel./Fax: 06/87-463-092
E-mail: revfulop@tourinform.hu
- Sümege** 8330 Kossuth u. 15.
Tel./Fax: 06/87-550-275 • Tel.: 06/87-550-276
E-mail: sumeg@tourinform.hu
- Tapolca** 8300 Fő tér 17.
Tel.: 06/87-510-777 • Fax: 06/87-510-778
E-mail: tapolca@tourinform.hu
- Tihany** 8237 Kossuth L. u. 20.
Tel./Fax: 06/87-448-804 • Tel.: 06/87-538-104
E-mail: tihany@tourinform.hu
- Veszprém** 8200 Vár u. 4.
Tel./Fax: 06/88-404-548
E-mail: veszprem@tourinform.hu
- Veszprém Megyei Turisztikai Hivatal**
(információadás csak telefonon vagy levélben)
8200 Megyeház tér 1.
Tel.: 06/88-545-045; 06/87-545-047
Fax: 06/88-545-039
- Zirc** 8420 József A. u. 1.
Tel.: 88/593-810, Fax: 88/416-814
E-mail: zirc@tourinform.hu

Felelős kiadó:
Tihany Község Önkormányzat • Tourinform Iroda

Szöveg:
Dr. Uzsoki András, Vers József

Fotó:
Magyar Turizmus Rt., Vers József
Tóth Attila, Dr. Korzenszky Richárd OSB.

Tervezte:
Eckert László

Nyomdal munkálatok:
Prospektus Nyomda, Veszprém

A kiadvány Veszprém Megye Idegenforgalmáért
Közalapítvány támogatásával valósult meg.

Ingyenes kiadvány